

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

För den som följt Birgitta Holms forskargärning är det följdriktigt att den som skrivit nyskapande om Fredrika Bremers, Selma Lagerlöfs och senast Sara Lidmans romaner än en gång återvänder till dem. Man påminns också om att Birgitta Holm i början av 1980-talet var en av dem som var med och inledde det som då kallades forskningen i kvinnolitteratur, den som senare blev feministisk och i dag med delvis annan tyngdpunkt genusforskning. Hennes projekt hette då Romanens mödrar och om endast de tre ovan nämnda hittills fått sina monografier skrivna är ju verkligheten den att många verk av våra andra kvinnliga författare under de senaste tjugo åren blivit avhandlade runt om i landet. Parallellt med detta arbete har ju även den *Nordiska kvinnolitteraturhistorien* kommit ut i fem band och helt förändrat det litterära landskapet i Norden.

Kan då en essäsamling som Birgitta Holms nya försvara sin plats när så många av de författare hon analyserar redan har fått en förhoppningsvis säker position i svensk litteraturhistoria? Ja, det menar jag. Det grepp hon använder när hon lyfter fram dessa litterära godbitar är nämligen annorlunda än litteraturhistoriens. Först och främst är det givetvis egna favoriter som kärleksfullt diskuteras, men det från Erich Auerbachs *Mimesis* lånade greppet ger skärpa åt de synvinklar som valts. Inspirerad av metoden i *Mimesis* har Birgitta Holm ”på svensk botten /velat/ undersöka var och hur en ny verklighetsgestaltning tar form”, säger hon i inledningen. Vad hon söker är ”tillfällen då verkligheten bryter in i svensk litteratur.” Och visst har hon en poäng när hon påpekar att Auerbach, trots sitt syfte att studera verklighetsframställningen i västerländsk litteratur, bara tagit med en kvinnlig författare, nämligen Virginia Woolf. Har inte kvinnorna haft mycket av sin hemvist i vardagen och är det inte hos dem ”som det finns anledning att söka ett nytt tilltal och en ny blick på tingen?”

Att som Auerbach inleda varje kapitel med ett textcitat, som man sedan tar till utgångspunkt för att fördjupa sig i innehåll och form och även ibland hela författarens oeuvre, är en tacksam metod. Här har den gamle romanisten Auerbach sannolikt utgått från en klassisk fransk texttolkningspraxis, l'explication du texte, som är gängse i franskt litteraturstudium och ofta bedrivs med stor briljans, en metod att rekommendera också i Sverige.

Bland de analyser Birgitta Holm ger oss har jag några favoriter. Kapitlet om Lenngrens plats i samtidens kulturella liv är fint, liksom genomgången av olika tolkningar av ”Några ord till min kära dotter...”, där Holm stannat vid leken och ironin som avgörande: dikten slår åt alla håll.

Ett annat kapitel lyfter fram Moa Martinsons *Kvinnor och äppelträd*. Episoden med glasproppen är exemplarisk: de fattiga ungarnas leksak, glasproppen som får hela den smutsiga bakgården att lysa när man håller upp den och tittar genom den, blir en symbol för litteraturens makt att lyfta och förändra vårt seende. Men när Sally, ungarnas beundrade lekkamrat, obetänksamt krossar glasproppen, fyller deras tjut av sorg gården och världen blir svart och öde. Verkligheten finns i all sin komplexitet och konstens uppgift är att kasta nytt ljus över den, att se det tragiska och komiska i våra villkor. Och då är vi tillbaka hos Selma Lagerlöf och de upplevelser hon beskrev i dagboken: de döda på bårhuset finns kvar men med känslans och fantasins hjälp ”faller som en vävnad av ljusstrålar över de stackars olyckliga.” När Birgitta Holm kallar detta ”formeln” för det lagerlöfska författarskapet, får hon oss att se med nya ögon.

Christina Sjöblad

Carina Burman, *Bremer. En biografi*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2001.

År 1801 föddes Fredrika Bremer, och tvåhundra år senare uppmärksammades minnet på många sätt. Som resultat av ett symposium i Göteborg utkom den innehållsrika antologin *Mig törstar*. *Studier i Fredrika Bremers spår* (Gidlunds, 2001), redigerad av Birgitta Ahlmo-Nilsson och Åsa Arping, och två biografier fullbordades också till jubileumsåret. Den kortare, av Ulrika Kärnborg, ingår i serien ”Litterära profiler”, den längre heter helt enkelt *Bremer. En biografi* och är skriven av Carina Burman. Det har redan skrivits flera biografier över Fredrika Bremer, från Sophie Adlersparres och Sigrid Leijonhufvuds (1896), och därtill en stor mängd specialstudier. Allmänföreställningarna om författarinnan och personligheten har ändå, som markeras i några av uppsatserna i *Mig törstar*, varit starkt orättvisa: ”Jag kände att det var trångt och kvavt kring mamsell Bremer”, skriver René Vazquez Diaz, när han i antologin kommenterar sitt arbete med

romanen *Fredrika i Paradis*. Båda de nytkomna biografierna kommer att bidra till att vädra kring henne och fräscha upp bilden.

Att Fredrika Bremer med sin betydelse för kvinnorörelsen har blivit särskilt omhuldad av kvinnliga forskare är inte konstigt, men medan förut även manliga forskare kunde skriva intressant om henne (till exempel Ehnmark, Axberger, Linnér, Fredén, Wendelius) verkar hon nu vara ett objekt nästan enbart för kvinnor. Undantagen som bekräftar regeln är den chevalereske René Vazquez Diaz och den lärde Mats Malm, som i den nya antologin belyser hennes förhållande till realismen. Samma utveckling kan för övrigt också ses inom Selma Lagerlöf-forskningen. Det är klart att den feministiska litteraturforskningen har tillfört många nya perspektiv på kvinnliga författarskap och författare och därmed lockat kvinnliga forskare – men för den skull borde de ju inte bli oberörbara för män!

När Carina Burman åtog sig att skriva en modern biografi över Fredrika Bremer kom uppgiften i goda händer, inte tu tal om den saken – under ambitiös brevtgivning och flera mindre studier har hon lärt känna sitt stoff mycket väl. Hon har också, som framgår av förordet, varit omgiven av många goda rådgivare och vänliga läsare. Biografen är skriven i kontakt med en stor krets av specialister och sakkunniga och den verkar starkt förtroendeingivande. Det omfattande arkivmaterialet och de många tryckta källorna hanteras med stor säkerhet.

Några speciella biografiteoretiska problem har inte tyngt framställningen – den är en konventionellt upplagd biografi som börjar med släkt och barndom och slutar med död, begravning och eftermäle. Detaljrikedomen är stor och sidorna många. Ett par aspekter har jag fäst mig vid som särskilt friskar upp bilden av personligheten. Fredrika Bremer framstår i Carina Burmans biografi som mycket medveten om sig själv som levande kvinna med en kropp under de tunga kläderna. Förhållandet till läraren och vännen Böklin blir komplicerat och intressant i sina skiftningar genom åren. Relationen till modern och syskonen skildras också på ett sätt som bidrar till att levandegöra hennes värme och lojalitet. Den alltmer professionella författarinnans svårigheter att balansera familjens och sällskapslivets krav mot viljan till självständighet och behovet av avskildhet för skrivandet görs fullt

förståeliga. Man imponeras speciellt av hennes djärvhet att periodvis isolera sig i Norge hos vänninnan Stina Sommerhielm för att författa, och att senare i livet ge sig ut på långa utlandsresor på egen hand, återigen med pennan i hand – Carina Burman gör det originella i hennes livsstil full rättvisa.

Trots innehållsrikedomen finns det en episod jag hade velat läsa mer om, och det är Fredrika Bremers sejour på Kuba. Den behandlas nu bara i förbigående apropå hennes inblickar i slavarnas tillvaro och hennes synpunkter i slavfrågan. Här hade jag gärna velat få Carina Burmans version av de erfarenheter som René Vazquez Diaz byggde på när han satte färg på sin romangestalt. Både med tanke på den omvittnade betydelse som Fredrika Bremers skildringar har haft för Kuba och med hänsyn den välgörande rekreation som den tretton veckor långa vistelsen på Kuba erbjöd henne själv är detta några sidor som jag saknar. Har romanen ställt sig i vägen för biografen?

För den som läser en biografi är stilen och biografiförfattarens hållning till objektet avgörande för upplevelsen. Jag har funnit denna Fredrika Bremer-biografi i detta hänseende mycket tillfredsställande – man läser den helt enkelt med stort nöje. Språket flyter ledigt berättande, med påtagligt inkännande och med måttfullt bedömande uttalanden. Carina Burman behandlar sin hjältinga med stor intimitet men med bibehållen respekt, även i stilens värdade form. Själva utformningen av textsidorna med dess anknytning till 1800-talets typografiska smak är också en poäng. Men ett problem har jag haft under läsningen och det gäller själva omtalet av föremålet. "Bremer"? Hon får genom hela biografen nästan undantagslöst denna benämning. Carina Burman har väl velat undvika det alltför intima "Fredrika", och hon har kanske känt upppeppradet av hela namnet som tungt. Men det är något anakronistiskt att slopa förnamnet eller alternativet "mamsell". Det handlar ändå om en fin dam från ett gånget sekel! Andra kvinnor benämns med sina förnamn eller titlar – "Stina Sommerhielm", "Agathe", "fru Bremer" (modern) – men huvudpersonen går i jämställdhetens namn i herrklassen, som exempelvis "Böklin", "Geijer", "Tegnér" och "Longfellow". Det är väl en gammalmodig reflexion, antar jag. Men i själva titeln på boken kunde hon väl ändå fått ha hela namnet med!

Louise Vinge